

ODNALEZIONA MAPA MAURYCEGO AUGUSTA BENIOWSKIEGO. KOMUNIKAT¹

W zbiorach bibliotek znajdują się niekiedy bardzo cenne dokumenty, które z różnych przyczyn czekają wiele lat na swoje odkrycie. Ujawniony fakt ich istnienia oraz zawarta w nich treść zmuszają niekiedy do weryfikacji naszej dotychczasowej wiedzy oraz przerezagowania wynikających z niej twierdzeń. Często jednak odkryty dokument staje się dowodem słuszności naszych dociekań i trafności stawianych tez.

Do takich dokumentów należy niewątpliwie mapa *Carte de la Mer Oriental du Nord entre les Coste de l'amerique, Occidentale et celles de la Tartarie Orientale, avec les Isle Nouvellemen decouvert dedié a Monseigneur le duc D'aiguillon Paire de France Ministre et Secretaire d'Etat par M. maurice Auguste de Benjowszkiej 1772*², skreślona prawdopodobnie ręką samego Maurycego Augusta Beniowskiego. Mapa ofiarowana przez niego wraz z innymi dokumentami księciu d'Aiguillon³, ówczesnemu ministrowi spraw zagranicznych Francji, została niedawno odkryta w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie.

Rękopis przedstawia trasę słynnej ucieczki Maurycego Beniowskiego wraz z grupą zesłańców oraz innych osób z Kamczatki w 1771 roku na porwanym przez nich rosyjskim statku „Św. Piotr i Paweł”. Szlak wiedzie od Bolscheriecka, na mapie przedstawionym jako Bolscha, poprzez wybrzeże Alaski, Aleuty, Wyspy Kurylskie, Japonię i wyspy japońskie, Tajwan (Formosa) aż do chińskiego portu Kanton.

Opisana przez Beniowskiego w *Pamiętnikach*⁴ relacja z tej podróży w dużej części uznawana była i jest nadal przez wielu badaczy za konfabulacje autora. Przede wszystkim zarzucano mu przedstawienie nieprawdziwych danych o pobycie na Morzu Beringa i dotarciu do Wysp Aleuckich nieznaną wówczas Europejczykom trasą wzdłuż zachodnich brzegów Półwyspu Alaski.

W opozycji do krytyków kwestionujących dokonania Beniowskiego stoi Edward Kajdański, który poprzez swoje wieloletnie badania stara się dowieść wiarygodności

¹ Badania prowadzone przez autorkę w ramach trzyletniego grantu RCIN PAN.

² Zachowano dokładną pisownię stosowaną na mapie.

³ Emanuel-Armand de Vignerot du Pleessis de Richelieu, duc d'Aiguillon (1720–1782).

⁴ Pierwsze wydanie ukazało się w Londynie w 1790 r.: *Memoirs And Travel Of Mauritius Augustus Count de Benjowsky* [...].

spisanych wspomnień i dziennika podróży uczestnika konfederacji barskiej. Odkryta mapa jest zarówno potwierdzeniem obrazu poszczególnych etapów peregrynacji przedstawionych przez Beniowskiego, jak i też formułowanych przez Edwarda Kajdańskiego, między innymi o przemilczaniu i falszowaniu odkryć Beniowskiego, w których główną rolę odgrywali szpiedzy, urzędnicy i dyplomaci Katarzyny II⁵.

Autorka komunikatu, opierając się na dotychczasowych badaniach nad mapą, nie może z całą pewnością stwierdzić autentyczności rękopisu samego Beniowskiego. Jednakże papier, na którym naniesiono poszczególne obszary i trasę ucieczki, oraz odcisnięty na nim filigran wskazują na autentyk z epoki. Wspomniany znak wodny, który składa się z liter D&C B wpisanych w podwójne xX, umieszczonych w polu tarczy, był znakiem używanym od 1733 roku przez holenderską papiernię Blaeuw, założoną przez Dircka i Corneliusa Blaeuw w 1621 roku⁶. Beniowski podczas swojej podróży przepływał przez Holenderskie Indie Wschodnie (Indonezję) i tam, najprawdopodobniej w porcie Batawia (Dżakarta), mógł dokonać zakupu tego papieru.

O autentyczności mapy świadczy wreszcie jej treść, o której dowiadujemy się z drugiego tomu *Pamiętników* Beniowskiego. Patrząc na bogaty kartusz *rocaille* zwieńczony herbem księcia D'Aiguillon, widzimy podpis ...*M. maurice Auguste de Benjowskiej 1772*. W tym roku Beniowski przybył do Francji i wówczas nie miał jeszcze tytułu hrabiego, który otrzymał od króla Ludwika XVI dopiero w lipcu 1778 roku. Fakt braku tytułu przy nazwisku, którym podpisywał się na późniejszych dokumentach, może dowodzić, że mapa została narysowana przez niego samego bądź zlecona do wykonania jeszcze przed nadaniem. Dalszym dowodem, który może dowieść autentyczności mapy, jest rysunek obszaru Aleutów i brzegów Alaski, zgodny z opisem występującym w *Pamiętnikach*. Pobyt Beniowskiego na tych terenach miał miejsce przed trzecią wyprawą Jamesa Cooka na Pacyfik. W przypadku dokonania przez kogoś falsyfikatu bądź gdyby autor *Pamiętników* fantazjował na temat swojej podróży i przy sporządzaniu mapy korzystał tylko z nowych odkryć kapitana na północnej części Oceanu Spokojnego, wówczas zostałyby one na nią naniesione. Zarówno obraz terenu Pacyfiku, jak i innych ziem, w szczególności Japonii i należących do niej wysp, a także zapisane na mapie nazwy geograficzne pozwalają przypuszczać, że mamy do czynienia z oryginalną mapą Maurycego Augusta Beniowskiego.

Innym, nie mniej istotnym argumentem pozwalającym na uznanie oryginalności mapy jest znajdująca się na niej pieczęć Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Francuskiej. Niejasne jest dotąd, kiedy i jak mapa ta znalazła się w zbiorach Biblioteki Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Istnieje kilka hipotez dotarcia tego dokumentu z Francji do Polski, z których jedna poprzez badania musi zostać potwierdzona. Wiadome jest tylko, że rękopis został wpisany

⁵ E. Kajdański, *Tajemnica Beniowskiego. Odkrycia, intrygi, fałszerstwa*, Warszawa 1994.

⁶ W.A. Churchill, *Watermarks in paper in Holland, England, France, etc. in the XVII and XVIII centuries and their interconnection*, Amsterdam 1935.

do inwentarza zasobu biblioteki w 1962 roku i że w zbiorach istnieją jeszcze inne mapy opatrzone pieczęcią francuskiego ministerstwa.

Kiedy mowa o mapie Beniowskiego, często używane jest słowo „zaginiona”. W tym miejscu wydaje się ono jednak nieadekwatne. Wszystko wskazuje na to, że istnienie rękopisu było przez francuskie służby wiele lat rozmyślnie zatajane, co zgadzałoby się również z twierdzeniem Edwarda Kajdańskiego o przemilczaniu odkryć Beniowskiego nie tylko przez stronę rosyjską⁷. Dokument skrzętnie przechowywany we francuskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych po niemal dwustu latach, być może przypadkowo, znalazł się w Warszawie.

Należy jednak przeprowadzić wiele dokładnych badań, między innymi w Paryżu i Londynie w British Library, gdzie znajduje się rękopis Beniowskiego, aby z całą pewnością stwierdzić autentyczność mapy i datę jej powstania.

SUMMARY

FOUND MAURICE AUGUSTUS BENIOWSKI'S MAP. THE ANNOUNCEMENT

Recently, in the collection of library of the Institute of Geography and Spatial Sciences in Warsaw, has been discovered the map, *Carte de la Mer Orientale du Nord entre les Costes de l'amerique, Occidentale et celles de la Tartarie Orientale, avec les Isles Nouvelles decouvertes dedie a Monseigneur le duc D'aiguillon Paire de France Ministre et Secretaire d'Etat par M. maurice Auguste de Benjowsky 1772*⁸, drawn probably by Maurice Augustus Beniowski. The manuscript shows the famous Maurice Beniowski's escape route with a group of other people from Kamchatka in 1771, on the Russian ship *St. Peter and Paul* which has been kidnapped by them. The route led from Bolszerieck, shown on the map as Bolscha up to the Chinese port of Guangzhou.

The relation from the journey described by Beniowski in 'Memoirs', in large part, has been and still is recognized by many scholars, as the author's confabulation. Found map, is a confirmation of the image of the particular stages of peregrinations presented by Beniowski, as well as, Edward Kajdanski's theses inter alia, about concealment and falsification of Beniowski's discoveries. Previous research on the map, cannot certainly confirm the authenticity of the Beniowski's manuscript. However, both the paper of the document, as well as, the content of the map and the seal of French Republic's Ministry of Foreign Affairs, support the authenticity of the map. Undoubtedly, a number of detailed studies should be undertaken, among others, in Paris and at the British Library in London, where Beniowski's other manuscripts are stored, in order to indisputably confirm the authenticity of the map and the date of its creation.

⁷ E. Kajdański, *Tajemnica Beniowskiego...*

⁸ The exact spelling from the map is preserved.

⁹ The first edition was published in London in 1790: *Memoirs And Travel Of Mauritius Augustus Count de Benjowsky [...]*.